

Asia: VN/10363/2022

Synnyttäneen äidin selvittäminen ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevan sääntelyn uudistaminen; työryhmämietintö

Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen

Lausuntonne:

Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä synnyttäneen äitiyden selvittämistä koskevan sääntelyn laatimista. Työryhmämietinnön nykytilaa ja sen arviointia koskevassa osiossa on esitetty hyvin tausta ja perustelut sille, että synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseksi on tarve laatia tarkempi säätely. Samoin työryhmämietinnössä on hyvin kuvattu lapsen etuun liittyvät lähtökohdat sääntelylle. Työryhmämietinnössä on kuvattu hyvin perhesuhteiden rekisteröimiseen liittyen nykyisiä asiakirjojen luotettavuuden arviointia koskevia haasteita, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että lapsen ja äidin sukulaisuussuhdetta ei ole kaikissa tilanteissa ollut mahdollista rekisteröidä.

Ehdotuksessa on monia lapsen ja perheiden kannalta hyviä ja tärkeitä elementtejä. Mietinnössä esitetään, että lastenvalvojan velvollisuus selvittää lapsen vanhemmuus laajennetaan koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyttä niissä tilanteissa, joissa se ei ole selvä. Esitys mahdollistaa synnyttäneen äidin selvittämisen ja oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen näytteiden oton lapsesta tietyissä tilanteissa ilman huoltajan tai lapsen muun laillisen edustajan suostumusta.

Työryhmän mietinnössä todetaan, että kaikille niille viranomaistahoille, jotka hoitavat vanhemmuuden selvittämistä ja vahvistamista koskevia tehtäviä, tarvitaan selkeät toimivaltasäännökset synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä varten. Lastenvalvojat ry katsoo, että työryhmän mietinnössä ei ole kuitenkaan esitetty riittävän selkeitä säännöksiä lastenvalvojan toimivallan arvioimiseksi. Toimivallan arvioiminen on lastenvalvojien näkökulmasta erittäin olennainen asia. Toimivallan arvioimisen haaste liittyy näkemyksemme mukaan väestötietolain 19 § mahdottomuutta ja esitettyyn vanhemmuuslain kohtuuttomuutta edellyttäviin säännöksiin.

Lastenvalvojat ry katsoo, että ehdotetut säännökset ovat suhteellisen selkeitä soveltaa niissä tilanteissa, joissa sekä lapsi että lapsen synnyttänyt äiti ovat Suomessa. Katsomme kuitenkin, että

mietinnössä on osin puutteellisesti arvioitu niitä tilanteita, joissa lapsen synnyttänyt äiti ei ole Suomessa mutta lastenvalvoja on kuitenkin vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanija. Näissä tilanteissa lapsella voi olla Suomessa toinen mahdollinen vanhempi, jonka vanhemmuutta selvitetään samalla tai jonka vanhemmuus voi olla jo rekisteröity. Lapsi voi kuitenkin olla Suomessa myös muun huoltajan hoidossa tai tullut maahan ilman huoltajaa.

Lastenvalvojat ry arvioi, että tilanteissa, joissa lapsi ja toinen (mahdollinen) vanhempi ovat Suomessa ja lapsen synnyttänyt äiti ulkomailla, lastenvalvojilla voi olla tarve pyytää synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen liittyen virka-apua Ulkoministeriöltä lapsen synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseksi. Mietinnössä tulisi myös tarkemmin tuoda esiin, miten mahdollisuus selvittää synnyttäneen äidin vanhemmuus lastenvalvojalla tulisi vaikuttamaan esimerkiksi perheiden maahanmuuttoprosesseihin ja niissä vaadittuihin toimenpiteisiin (esimerkiksi perheenyhdistäminen). Nyt näitä kysymyksiä ei käsitelty mietinnössä juuri lainkaan. Oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia kuvaavassa osiossa (työryhmämietintö, s. 21), on todettu, että oikeusgeneettisiä äitiystutkimuksia on nykyisin tehty tilanteissa, joissa selvitys on tarvittu äiti-lapsisuhteen merkitsemiseksi väestötietojärjestelmään ja jossa väestötietolain säännökset myös mahdollistavat kyseisen tiedon tallettamisen väestötietojärjestelmään. Lastenvalvojat ry näkee, että vanhemmuuslain muutosehdotuksissa tulisi selkeyttää sitä, miten kuvatut rekisteröintiin liittyvät äitiystutkimukset tulisivat jatkossa suhteutumaan mahdollisuuteen edetä synnyttäneen äidin vanhemmuuden vahvistamisessa vanhemmuuslain säännösten perusteella.

Säännöskohtaisia perusteluja

6 §, 29 §

Vanhemmuuslain 6 § mukaan lastenvalvoja selvittää vanhemmuuden, kun hän saa hän saa tiedon 18 vuotta nuoremasta lapsesta tai kun henkilö haluaa tunnustaa vanhemmuutensa eikä isyyttä lapsen osalta ole todettu vanhemmuuslain 3 §:n nojalla tai vanhemmuutta vahvistettu 19 §:ssä tarkoitetun tunnustamisen perusteella. Tällä hetkellä tieto lastenvalvojalle tulee useimmiten Digi- ja väestötietovirastolta. Osin tieto tulee suoraan joltain asian osapuolelta.

Säännöstä on ehdotettu muutettavaksi siten, että lastenvalvojalla selvittäisi vanhemmuuden, kun hän saa tiedon 18 vuotta nuoremasta lapsesta tai kun henkilö haluaa tunnustaa vanhemmuutensa eikä lapselle ole todettu tai vahvistettu kahta vanhempaa. Työryhmän mietinnössä ei ole kuitenkaan esitetty tarkemmin sitä, onko esimerkiksi Digi- ja väestötietovirastolle kaavailtu velvollisuutta ilmoittaa lapsesta, jolle ei ole vahvistettu synnyttäneitä äitiä, lastenvalvojalle vai onko tarkoitus, että asia tulee lastenvalvojan tietoon joltain asian osapuolelta. Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä asian selkiyttämistä.

Esitettyjen lakimuutosten 29 §:n perusteluissa tuodaan esiin, että lähtökohtana on, että perhe pyrkii hankkimaan tarpeelliset asiakirjat ja näitä koskevat laillistukset tai alkuperätodistukset

väestötietolain 47 § osoittamalla tavalla, jotta erilliseen äitiyden selvittämiseen ei olisi tarvetta turvautua. Perusteluissa todetaan, että tarve synnyttäneen äidin selvittämiseksi nousee useimmiten siksi, että ulkomailta Suomeen muuttaneiden otaksuttujen vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset eikä Digi- ja väestötietovirasto ole tästä syystä voinut tallettaa synnyttäneen äidin äitiyttä koskevaa tietoa väestötietojärjestelmään. Lastenvalvojat ry toivoo, että asian osapuolet saisivat näissä tilanteissa selkeän lausunnon Digi- ja väestötietovirastolta asiasta, mikä helpottaisi lastenvalvoja arvioimaan mahdollisuuksia saada asiakirjat kohtuudella sekä toimivaltaansa.

Työryhmän mietinnössä kuvataan vanhemmuuslain 29 § mukaisia tilanteita, joissa lapsen isyys voidaan vahvistaa vaikka osapuolten henkilöllisyyttä tai perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset. Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä nostaa esiin, että tätä kohtuuttomuutta painottavaa pykälää on käytännössä sovellettu hyvin monesta maasta lähtöisin olevien henkilöiden kohdalla ja siten soveltamisala on ollut paljon laajempi kuin väestötietolain 19 § mahdollisuutta edellyttävän sääntelyn kohdalla. Lastenvalvojat ry arvioikin, että ns. kohtuuttomuspykälän laajentaminen myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen tuo lastenvalvojille haasteita arvioida toimivaltuuksia synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen liittyen. Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä, että koulutuksen ym. kautta lastenvalvojat saavat selkeät ohjeet siitä, milloin voidaan katsoa, ettei synnyttäneen äidin äitiydestä voi kohtuudella saada luotettavaa selvitystä ja milloin voidaan edellyttää äitiyden rekisteröimistä muilla keinoin.

8 §, 9 §

Työryhmän mietinnössä on tuotu esiin, että suurin osa tilanteista, joissa synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tulee kysymykseen, koskenee perheitä, joissa osapuolet tosiasiallisesti asuvat yhdessä. Kuitenkin vanhemmuuslain 6 § esitettyjen muutosten perusteella lastenvalvojalla olisi velvollisuus selvittää vanhemmuutta myös synnyttäneen äidin osalta kaikissa niissä tilanteissa, joissa lastenvalvoja saa tiedon 18 vuotta nuoremasta lapsesta tai kun henkilö haluaa tunnustaa vanhemmuutensa eikä lapselle ole todettu tai vahvistettu kahta vanhempaa.

Ehdotuksen 8 § säädetään vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanijan määrittelemisestä. Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä huomioida se, että lastenvalvojalle esitetään velvollisuutta selvittää synnyttänyt äitiys myös niissä tilanteissa, kun lapsen synnyttänyt äiti on kadonnut tai kuollut tai hänellä ei ole Suomessa kotikuntaa. Tällaisia tilanteita voivat käytännössä olla esimerkiksi tilanteet, joissa lapsi on saapunut Suomeen ilman vanhempiansa tai toisen (virallisen) vanhemman kanssa. Lastenvalvojat ry katsoo, että työryhmämietinnössä ei ole riittävässä määrin esiintunut näiden tilanteiden haastavuutta vanhemmuuden selvittämisen näkökulmasta. Lainsäädännön jatkotyössä tulisi kiinnittää tarkemmin huomiota näihin tilanteisiin ja niihin liittyvään ohjeistukseen.

9 §

Säännöskohtaisissa perusteluissa tulisi selkeämmin kuvata myös mahdollisuuksia selvittää lapsen synnyttäneen lapsen äitiys tilanteissa, joissa synnyttänyt äiti on kadonnut, kuollut tai on ulkomailla.

Lastenvalvojat ry toivoo myös pohdittavan, olisiko lakiehdotuksessa tarpeen selkeyttää vanhemmuuden selvittämisen etenemistä niissä tilanteissa, joissa lapselle ei ole vahvistettu kumpaakaan vanhempaa. Työryhmämietinnön mukaan vanhemmuutta voidaan selvittää yhtäaikaisesti sekä lapsen synnyttäneen äidin että mahdollisen isän osalta. Työryhmämietinnössä jää osin epäselväksi menettely tilanteissa, joissa kyseeseen tulisi vain lapsen mahdollisen isän selvittäminen. Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä selventää, tulisiko lapsen synnyttäneen äidin äitiys aina kuitenkin ensisijaisesti pyrkiä selvittämään ja vahvistamaan. Asia koskenee erityisesti tilanteita, joissa lapsen synnyttänyt äiti on kuollut tai kadonnut mutta lapsen mahdollisen isän vanhemmuutta voitaisiin selvittää. (Vrt. vanhemmuuslain 36 § ehdotetut muutokset.)

12 §

Lastenvalvojat ry pitää kannatettavana ehdotusta, jonka mukaan näyte oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten voidaan ottaa ilman suostumusta lastenvalvojan valvonnassa tiettyjen edellytysten täytyessä. Koska näytteen ottaminen ilman suostumusta on poikkeustapaus, Lastenvalvojat ry pitää erittäin tärkeänä sitä, että lastenvalvojalla on käytettävissään selkeät tiedot sen arvioimiseksi, että ns. kohtuuttomuuspykälä täyttyy ja lapselle ei ole mahdollista rekisteröidä vanhempaa eikä huoltajaa (ks. aiemmat kommentit kohtiin 6 § ja 29 §). Ehdotettua pykälää tulisi selkeyttää vanhemmuuden selvittämisen etenemisjärjestyksen osalta samoin perustein kuin edellä on kuvattu 9 § kohdalla.

17 §

Pykälässä säädetään muutoksenhausta koskien vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämistä tai sen uudelleen aloittamista koskevaan päätökseen. Lastenvalvojat ry esittää pohdittavaksi kysymyksen, tulisiko myös lapsen huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla olla asiassa valitusoikeus. Kysymys liittyy tilanteisiin, joissa alle 15-vuotias lapsi on Suomessa muun huoltajan hoivissa eikä lapsella ole rekisteröityjä vanhempia, vanhemmuuden selvittäminen on tullut vireille mutta lastenvalvoja on keskeyttänyt vanhemmuuden selvittämisen vanhemmuuslain 14 § 1 kohdan perusteella.

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

Lausuntonne:

-

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tai kumoaminen tuomioistuimessa

Lausuntonne:

-

Suostumus tutkimuksen edellytyksenä

Lausuntonne:

-

Tutkimus haudatusta vainajasta

Lausuntonne:

-

Aiemmat oikeusgeneettiset tutkimustulokset ja aiemmin otetut kudokset

Lausuntonne:

-

Muuta

Lausuntonne:

Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta:

Lastenvalvojat ry pitää ehdotettuja lakimuutoksia hyvinä ja perusteltuina. Aiemmassa tutkimuksessa saatujen tulosten hyödyntämisen laajentaminen on perusteltua ja voi helpottaa vanhemmuuden vahvistamista. Samoin otaksutun vanhemman muiden lähisukulaisten tutkimiseen liittyvät säännökset joustavoittavat oikeusgeneettisten tutkimusten tekoa. Haudatun vainajan tutkimista koskevilla säännöksillä pystytään turvaamaan mahdollisuuksia vahvistaa vanhemmuus silloin, kun vanhemmuutta ei muutoin saada selvitettyä. Lastenvalvojat ry:llä ei ole muuta erityistä lausuttavaa työryhmämietinnön lakia oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta koskien.

Lakien voimaatulo ja tarvittava koulutus

Työryhmän mietinnössä on todettu, että lakiehdotuksista aiheutuu tarve muuttaa vanhemmuuden selvittämiseen ja vahvistamiseen sekä vanhemmuustutkimuksiin liittyviä lomakekaavoja ja lomakkeita. Lastenvalvojatoimintoihin tietojärjestelmiä tuottavilla yrityksillä on vielä osin kesken vanhemmuuslain 1.1.2023 myötä muuttuneiden lomakkeiden saaminen sähköisiin järjestelmiin. Tämän vuoksi monella hyvinvointialueella käytetään tällä hetkellä manuaalisesti täytettäviä lomakkeita, mikä hidastaa lastenvalvojien työtä huomattavasti ja osaltaan tuo haasteita lastenvalvojien vaikeaan resurssitilanteeseen.

Lastenvalvojat ry pitää ehdottoman tärkeänä, että uusien lakimuutosten voimaantulon aikataulussa varataan riittävä aika tietojärjestelmätoimittajille saattaa lomakkeet lastenvalvojen käyttämiin tietojärjestelmiin käytettäväksi.

Sekä vanhemmuuslakiin liittyvät säännökset synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä että ehdotukseen laista laista oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta liittyvät muutokset koskevat lastenvalvojatyön näkökulmasta harvinaisia tilanteita, pidämme erittäin tärkeänä, että lakien hyväksymisen jälkeen lastenvalvojille järjestetään muutoksiin liittyen valtakunnallista koulutusta.

Vaikutusarvioinnit

Oikeusministeriö pyytää kiinnittämään lausunnossa huomiota erityisesti vaikutusarviointeihin.

Lausuntonne:

Työryhmämietinnössä on arvioitu, että vanhemmuuslakiin esitetyillä muutoksilla on merkittäviä vaikutuksia lastenvalvojen toimintaan. Lisäksi on todettu, että mahdollisesti siirtymävaiheessa synnyttäneen äidin äitiyttä koskevia tapauksia tulee enenevässä määrin selvitettäväksi. Ehdotuksessa on kuitenkin arvioitu, ettei lakimuutoksilla ole henkilöstötyövaikutuksia lastenvalvojille. Lastenvalvojat ry haluaa nostaa esiin, että se, miten ilmoitus lastenvalvojille tulee synnyttäneen äitiyden selvittämistä koskevista tapauksista, vaikuttaa siihen, millaisia resurssivaikutuksia lakimuutoksilla on lastenvalvojatoimintaan (esimerkiksi tuleeko lastenvalvojille ilmoitus kaikista niistä lapsista, joilla tällä hetkellä ei ole rekisteröity synnyttänyttä äitiä). Lastenvalvojat ry arvioi, että lakimuutosten vaikutus lastenvalvojatoimintaan voi myös vaihdella eri hyvinvointialueiden välillä maahanmuuttajataustaisen väestön vaihtelun perusteella.

Hyytiä Katri
Lastenvalvojat ry